

Celebes-balg wijkt in kleur niet onbelangrijk af van de Boeroe-vogel, de algemeene tint is lichter. De donkere teekening op de onderdeelen heeft bij eerstgenoemd exemplaar meer een sepia tint in plaats van bruin tot gebrande sienna zooals bij de Boeroe-balg, terwijl het wit „vuiler” is getint. De onderstaart is minder helder geband bij de Celebes-vogel. Ook de bovendeelen zijn meer sepia getint met een grijsachtig „waas”; bij de Boeroe-balg bevindt zich ook in de veeren der bovendeelen, vooral op de vleugelpennen, meer bruin of gebrande sienna en is de staart iets intensiever geband. Beide vogels hebben een vleugellengte van resp. 207 en 213 (in natuurlijke stand gemeten) en een staartlengte van 117 en 120 mm. Rensch (l.c.) echter beschouwt *japonica* als synoniem van *scutulata* en brengt Siebers' Boeroe-stuk als *Ninox scutulata scutulata* op. De vleugellengte valt inderdaad goed in de „*scutulata*-klasse”, maar de staart is aanzienlijk korter en bovendien wijken deze beide huidjes ook in kleur aanzienlijk af van de drie door ons geziene *scutulata*-balgen. Het wit der onderdeelen is bij de Boeroe- en Celebes-vogels minder helder en de bovendeelen en vleugels zijn aanzienlijk lichter, hetgeen vooral duidelijk tot uiting komt op de bovenkop, terwijl ook het „gezicht” veel lichter is dan bij *Ninox scutulata scutulata* het geval is. Deze beide van zeer verschillende localiteiten komende balgen zijn dan ook direct van de drie Java *scutulata*-exx. te herkennen, zoodat ons, afgaande op het — weliswaar geringe — vergelijkings-materiaal in Buitenzorg's Museum, Rensch' uitspraak wel aanvechtbaar lijkt.

Siebers had het vermoedelijk wel bij het rechte eind toen hij schreef: „Die Rassen von *Ninox scutulata* sind noch nicht einwandfrei festgestellt”..... Bij het schrijven van bovenstaande aantekeningen hadden wij helaas niet de beschikking over de in 1924 en 1928 door Stresemann gepubliceerde artikels over deze uil (Orn. Monatsberichte, 32, p. 111 en 36, p. 54), maar daar bijna alle hierboven aangehaalde literatuur na deze publicaties verscheen, zijn wij van meening, dat het door Stresemann geschrevene de kwestie op de hierboven door ons behandelde punten niet anders maakt.

Buitenzorg, October 1944.

Iets over de verschilpunten tusschen de beide van *Arachnothera robusta* bekende ondersoorten van Java en Sumatra

DOOR

A. HOOGERWERF

(Zoölogisch museum, Buitenzorg)

In hun „Systematische Uebersicht der bisher von Java nachgewiesenen Vögel” (Treubia, 11, 1929, p. 142) wordt door Bartels en Stresemann naast *Arachnothera robusta armata* S. Müll. met een vraagteken *Arachnothera robusta* subsp. genoemd, waarbij de volgende aantekening wordt geplaatst:

„Im Museum zu Leiden befindet sich ein von Vorderman gesammeltes als „*robusta*” bezeichnetes Exemplar mit Fundortsangabe Wonosalem (O.-Java), welches tatsächlich mit der Nominatform übereinzustimmen scheint. Fernere Untersuchungen müssen darüber entscheiden ob es sich hier nicht um einen Etiquettierungsfehler handelt. Bart.”

Helaas deelt Bartels niet mede op welk punt hij inderdaad eenige overeenkomst aanwezig achtte met vogels, behoorend tot de tot nu toe niet van Java bekende *robusta robusta*.

Müller en Schlegel beschreven in 1846 (Verh. Nat. Gesch., p. 68, pl. 11, fig. 1) *Arachnothera (robusta) robusta* het eerst op grond van een door hen onderzochte van Sumatra afkomstige balg, terwijl *Arachnothera (robusta) armata* in hetzelfde werk werd beschreven aan de hand van materiaal, dat op Java en Sumatra was verkregen. Als type-exemplaren van deze laatste werden door Müller twee van Indrapoera (West-Sumatra) afkomstige huidjes gekozen, dus uit een zone waarvan later werd verondersteld dat deze binnen het verspreidingsgebied van de ondersoort *robusta* lag (vide o.a. Chasen's Handlist, 1935, p. 283), terwijl als derde type een stuk werd gekozen, dat was verzameld langs de Gn. Pangrango in West-Java.

In Cat. Brit. Museum (Vol IX, 1884, p. 101/2) werd *Arachnothera armata* als synoniem beschouwd van *robusta* en werd als verspreidingsgebied van *Arachnothera robusta* opgegeven: Malakka, Java en Borneo (Sumatra vergeten?).

Büttikofer (Notes Leyden Museum, 1887, 9, p. 56/7) schreef niet te kunnen instemmen met Shelley's en Gadow's (Cat. Brit. Mus.) zienswijze inzake het samentrekken van *robusta* en *armata*, hetgeen uit het hieronder geciteerde moge blijken.

"I cannot agree with Capt. Shelley and Dr Gadow who consider *A. armata* Muell. & Schl. (Verh. Nat. Gesch., pag. 68, pl. 11, fig. 2) to be identical with the present species. All three typical specimens of *A. armata* differ from *robusta* by the decidedly grayish olive chin, throat and chest, which parts in *robusta* are olive green and strongly tinged with yellow. The bill in *armata* is much shorter than that of *robusta*, measuring in a straight line from front to tip only 47 mm, while in *robusta* it is in all the five specimens before me 53—55 mm. The difference in the length of the wing is not very remarkable, the wing of the three males in *A. armata* measuring 85, that of the three males in *A. robusta* 88—90 mm. The two females of the latter species have the wings considerably shorter, as they are scarcely as long as in the male of *armata*".

Finsch (Notes Leyden Mus., 1900/01, 22, p. 223/4) deelde de opinie van Büttikofer, want hij schreef bij de behandeling van *Arachnothera armata*:

"Büttikofer hat bereits darauf hingewiesen, dass Shelley and Gadow diese Art sehr irrthümlich mit der vorhergehenden (*robusta*) identificirten, und die Unterschiede beider Arten kurz angegeben. In der That unterscheidet sich *A. robusta* in allen Alterstufen durch die blass schwefelgelbe Unterseite, welche nur auf Kinn und Kehle durch undeutliche olivengraue Schaftstriche getrübt ist, während bei *A. armata* Kinn, Kehle und Brust auf schmutzig olivengelblichgrauem Grunde viel deutlichere und dicht stehende dunklere Schaftflecke zeigen. Den Weibchen beider Arten fehlen die lebhaft orangegelben Federbüschel der Brustseiten, welche die Männchen auszeichnen. *A. robusta* unterscheidet sich ausserdem durch den ansehnlich längeren und stärkeren Schnabel".

Hieraan toegevoegd wordt een overzichtje der maten van vleugel, staart en snavelrug der beide ondersoorten waaruit blijkt, dat de zeven gemeten *robusta*-huidjes in vleugellengte varieerden van 81—92 mm (Java-vogel 88 mm), in staart-lengte van 45—55 mm (Java-balg: 50 mm) en in snavellengte van 51—56 mm (Java-vogel niet gemeten), terwijl voor *armata* resp. de volgende cijfers

worden gegeven: 75—86 (Sum. huidjes: 84, 86 mm), 48—52 (Sum. huidjes: 50, 52 mm) en 43—46 (Sum. huidjes: 46, 46 mm).

Finsch, evenals Büttikofer zooals hierboven blijkt, deelden dus de door Müller & Schlegel beschreven van Sumatra afkomstige typen van dezen spinnenjager bij *armata* in en een door Vorderman op Java verzamelde balg bij *robusta*!

Hartert (Nov. Zool., 1901, 8, p. 52) deelde ten aanzien van het verschil tusschen *robusta* en *armata* eveneens de meening van Büttikofer en Finsch, hetgeen hieronder moge blijken. Deze auteur schrijft nl. het volgende:

„There is also a constant local differentiation in *A. robusta*. Examples from Borneo and Sumatra are much brighter below, the abdomen being of a brighter yellow, the foreneck and chest more green, while the latter have a greyish tinge in those from Java. The bill is much longer in birds from Borneo and Sumatra, being about 55 mm in birds from Borneo, about 43 mm in Java birds”.

Robinson & Kloss wezen erop, dat de beide door Müller & Schlegel als *robusta* en *armata* beschreven type-huidjes van West-Sumatra (Indrapoera) kwamen en dat door hen onderzochte stukken, in 1914 geschoten ongeveer 50 mijl verwijderd van deze plaats, tot de nominaatvorm behoorden! (Journ. F. M. S. Museum, 8, p. 246/7 (1923).

Over het door deze auteurs geschrevene citeeren wij het volgende.

„In 1846, Müller & Schlegel described two species *A. robusta* and *A. armata*, the types of both species coming from Indrapoera on the West-Sumatra coast, about fifty miles in a straight line from the localities where the above listed specimens were secured.

A. armata differed from *A. robusta* in its smaller size, especially in the bill and in the darker throat and chest, which is much greyer and in the less yellow abdomen. The figures given do not, however, bear out these differences.

Finsch and Büttikofer also consider that the species have a separate existence, while Hartert, working on a series of recently collected birds from Java, shows that the birds from this island are consistently different from those from the other localities, having a shorter bill (43 mm) against 55 mm in the Sumatran and Bornean birds”.

„He (Hartert) however, calls the Javan bird *A. robusta uropygialis*, G. R. Gr. Gen. B. I, Pl. 33 (1847), which is antedated by Müller & Schlegel's *A. armata*, and it will perhaps be safer to accept this and regard all the birds from the Malay Peninsula, Sumatra and Borneo as typical *A. robusta*, seeing that Müller and Schlegel mention a bird from Pangerango in Java in their account of *A. armata*: for what has probably happened is that the description of *armata* has been taken from this specimen, while the figure has been based on one of the birds from Indrapura. Finsch, however, also records *A. robusta* from Java on the strength of a specimen collected by Vorderman, but the bill was evidently imperfect, as no dimensions are given, so that the identification is very doubtful”.

Zoolang wij de door Vorderman op Java verzamelde *Arachnothera* niet zelf hebben gezien, is het natuurlijk uitgesloten iets definitiefs mede te deelen ten aanzien van de ondersoort waartoe deze balg behoort, maar te oordeelen naar de vleugelmaat (88 mm) en met het oog op het feit, dat Finsch die in de

gelegenheid was dit huidje te onderzoeken, dit bij *robusta* indeelde, is men geneigd te veronderstellen, dat het hier inderdaad een tot de nominaatvorm te rekenen exemplaar betreft. Temeer omdat Bartels, naar uit het hierboven geciteerde blijkt, een door Vorderman op Java verzamelde vogel in het Leidsche Museum noemt, die naar zijn meening met de nominaatvorm scheen overeen te stemmen. Of Bartels dit exemplaar persoonlijk zag en of dit dezelfde balg is, die Finsch noemde, is helaas niet duidelijk uit het door Bartels medegedeelde, maar wij achten dit toch wel waarschijnlijk. Onze ervaring is, dat Vorderman's huidjes over het algemeen goed zijn geëtiketteerd, zij het dan dat vaak werd volstaan met de opgave van het jaar waarin en de localiteit waar de stukken werden verzameld, zoodat aan zulk een vergissing — door Bartels geopperd — niet direct behoefte te worden gedacht. Met het oog op het bovenstaande gelek het ons zeer de moeite waard na te gaan of hier inderdaad kan worden gedacht aan een op Java voorkomen van *A. r. robusta* of aan minder duidelijke verschillen tusschen *armata* en *robusta* dan men aan de hand van de gepubliceerde diagnosen geneigd is te meenen.

Ten aanzien van de met *armata* overeenkomende balgen, verzameld op Sumatra, geldt ongeveer hetzelfde als hierboven inzake *robusta* van Java in het midden gebracht. In dit geval werden twee vogels van Sumatra door vier bekende auteurs, te weten Müller, Schlegel, Büttikofer en Finsch als *armata* erkend (vide het hierboven geciteerde), want na Müller & Schlegel noemde Büttikofer de drie typen (waaronder dus deze beide Sum. vogels) verschillend van *robusta*, terwijl Finsch de bewuste huidjes eveneens bij *armata* plaatste.

Na lezing van het bovenstaande is het duidelijk, dat de door Müller & Schlegel van Sumatra als *Arachnothera (robusta) armata* beschreven huidjes en het Java-stuk van *Arachnothera (robusta) robusta* nog eens aan een serieus onderzoek dienen te worden onderworpen, liefst tesamen met meer materiaal uit hetzelfde gebied, alvorens met zekerheid kan worden uitgemaakt of deze determinaties inderdaad juist zijn en of het tenslotte wel verantwoord is op grond van de thans bekende verschillen twee vormen van dezen spinnenjager te erkennen. Het in het Buitenzorg-Museum beschikbare materiaal bleek daartoe niet toereikend, ofschoon wij het belangrijk genoeg achten om hieronder het resultaat mede te deelen van een vergelijking van tien exemplaren van in West-Java geschoten en vier uit Oost-Java afkomstige balgen van *armata* met vier van Sumatra (Lampons en Atjeh) stammende balgen van de nominaatvorm. De Java-vogels toonen in de tint en teekening der bovendeele en vleugels geen constante verschillen met die van Sumatra met uitzondering van drie in Oost-Java verzamelde vogels, die donkerder bovendeele hebben. Ten aanzien van de tint op de onderdeelen stemmen onze ervaringen slechts ten deele overeen met die der hierboven aangehaalde auteurs, want van de vier Sumatra-balgjes zijn er op grond van eenig verschil in tint of teekening der onderdeelen, twee beslist niet afwijkend van vier van de tien West-Java vogels; bij het derde Atjeh-stuk is dit slechts in geringe mate het geval, terwijl alleen het exemplaar verzameld in de Lampons duidelijk verschillend is van Java-huidjes als gevolg van het meerdere (uitgebreider) geel op die deelen en de zeer geringe grijze tint op borst en keel. De tint op de onderdeelen varieert zoowel bij de Java-vogels als bij die afkomstig van Sumatra zóó belangrijk, dat het ons aan de hand van het thans voor ons liggende materiaal niet wel verantwoord lijkt daarin een subspecifiek kenmerk te zien.

De vier van Oost-Java afkomstige balgjes zijn duidelijk minder geel op de onderdeelen dan verreweg de meeste voor ons liggende West-Java vogels, terwijl drie exemplaren daaronder contrastrijker geteekend zijn op de borst, keel

en kin, maar het vierde stuk draagt op die deelen allermint een scherp omlijnde, donkere teekening en stemt daarin overeen met de meest flets geteekende Java-balg uit de geheele serie.....

Hieronder geven wij het resultaat van een meting van vleugels en snavel van een aantal bij ons onderzoek gebruikte balgen (vleugels in natuurlijke stand, dus niet platgedrukt, gemeten).

ARACHNOTHERA ROBUSTA ROBUSTA:

Vleugel (3 ♂ ♂): 85, 86 en 89 mm *Snavel* (vanaf mondhoek):

(1 ♀): 82 mm (3 ♂ ♂): 50.2, 50.6 en 50.8 mm

(1 ♀): 48.2 mm

Snavelrug:

(3 ♂ ♂): 47.7, 48.2 en 49.1 mm

(1 ♀): 45.1 mm

ARACHNOTHERA ROBUSTA ARMATA:

Vleugel (10 ♂ ♂): 81, 81, 82, 82, 83, 83,

84, 84, 84, 86 mm

(2 ♀ ♀): 73, 74 mm

Snavel (vanaf mondhoek):

(3 ♂ ♂): 47.4, 48.8, 49.5 mm

(3 ♀ ♀): 45.7 mm

Snavelrug:

(3 ♂ ♂): 45.5, 46.4, 46.7 mm

(1 ♀): 44 mm

Uit deze cijfers blijkt, dat de Java-vogels inderdaad iets kortere vleugels en snavels hebben dan de van Sumatra afkomstige balgen, maar veel reden tot enthousiasme geeft de uitkomst van onze metingen naar onze meening nu niet bepaald en wanneer men de uiteenlopende snavel-lengte ziet bij de voor ons liggende Java-vogels dan lijkt ook dit kenmerk nogal zwak. Mogelijk mag bij vogels van de nominaatvorm eerder worden gesproken van een zwaardere (op de basis iets bredere en hoogere) snavel, want daarin verschillen drie Sumatra-exemplaren vrij duidelijk van alle overige Java-vogels die wij onderzochten.

Hoewel de Sumatra-vogels gemiddeld een iets langere staart hebben is ook dit verschil bij onze serie van weinig betekenis, want als maximum-staartlengte bij de Java-balgjes noteeren wij 61 mm en bij die van Sumatra 61.2 mm. De vogels van Java, welke de langste staart hebben — twee van Bandjar en Kawah Kamodjan afkomstige huidjes — staan ook in snavel-lengte dichtbij Sumatra-huidjes, maar ten aanzien van de vleugellengte kan dit slechts in één geval worden gezegd (84 mm), want het Bandjar-balgje heeft een vleugel-lengte van slechts 81 mm.....

De hierboven opgegeven maximum-vleugelmaat van de Java-vogels benadert Vorderman's huidje (vide Finsch, l.c.) met een vleugellengte van 88 mm zóó dicht, dat naar aanleiding daarvan niet aan de herkomst behoefte te worden getwijfeld en om dezelfde reden kunnen de door Müller & Schlegel van Sumatra als *armata* beschreven balgjes tot de nominaatvorm behooren; de voor *robusta* korte snavel (46 mm) is misschien toch zóó forscht dat de vogels op grond daarvan wellicht direct bij *robusta* kunnen worden ingedeeld.

Wij hopen hierboven te hebben aangetoond, dat ook in dit geval een heronderzoek van alle thans beschikbare balgjes van *Arachnothera robusta* wel zeer gewenscht, zoo niet noodzakelijk moet worden geacht om vast te stellen of de verschillen tusschen *armata* en *robusta* inderdaad belangrijk en constant genoeg zijn om *armata* te handhaven. Onze voorloopige indruk is, dat dit wel het

geval zal blijken te zijn en dat de beide *armata*'s van M. & Sch. tot de nominaatvorm behooren en *Vorderman's robusta* tot *armata*; waarschijnlijk zal alleen de bouw der snavels hieromtrent uitsluitel kunnen geven.

Buitenzorg, September 1945.

Larus ichthyaëtus Pallas, nieuw voor de Nederlandse lijst

(with a Summary in English)

door

Dr C. G. B. TEN KATE

Toen ik op 16 Juni 1946 met den bewaker van het Kampereiland in diens bootje het Kattediep — de in de plaats van het drooggelegde Rechterdiep gegraven nieuwe IJselmond — was afgeroeid en wij op het IJselmeer langs de rand van het moerasgebied, dat zich aan de Noordzijde van het Keteldiep uitstrekt, bomend verder voeren, maakte de bewaker *Visscher* mij, terwijl ik juist al mijn aandacht had bij de lepelaars, die daar sinds enige weken vertoefden, attent op een reusachtige „kapmeeuw“, die hij aan de rand van een grote zandbank, welke vol zat met vogels, ontdekte. We voeren voorzichtig door tot de rietzoom, waar we ongeveer 100 meter van de vreemde vogel verwijderd waren en konden hem toen met de kijker op ons gemak observeren. Hij was ongeveer even groot als enige jonge grote mantelmeeuwen, die vlak naast hem stonden, terwijl een even later invallende adulte zilvermeeuw duidelijk kleiner en slanker was. Wat het meest opviel was de pikzwarte, niet chocoladebruine kop, met iets wit boven en onder het oog. De snavel, die langer en lager was dan van de mantelmeeuwen, was oranjegeel, met dicht bij de punt een donkere, loodrechte streep; de poten waren ook geelachtig. De mantel was ongeveer gekleurd als die van de kapmeeuw; de borst en de onderzijde hagelwit. De vleugels vertoonden zwarte dwarsbanden met weer wat wit geheel aan de punt. De vogel maakte een iets gedrongen indruk, met opvallend lange snavel. Hij was heel rustig: ging op één poot staan om even later op het zand te gaan zitten; stond daarna weer op, deed zijn bek zeer wijd open, liep enige stappen en vloog tenslotte met langzame vleugelslag weg in de richting van een andere meer naar buiten gelegen zandbank. Nu zag ik alleen aan de grote slagpennen, dichtbij het uiteinde, wat zwart; overigens was de vleugel wit.

„Een reuzenkapmeeuw“, zei de bewaker, die zo'n vogel ondanks zijn meer dan veertigjarige ervaring, die hem lachsterns, reussterns en dwergmeeuwen had doen leren kennen, nog nooit eerder had gezien. Op zijn vraag of ik hem kende, moest ik eerlijk bekennen van het bestaan van zo'n geweldige „kapmeeuw“ niet op de hoogte te zijn.

Na nog een eind langs de rietzoom te zijn gevaren, boomden we tenslotte het open water op en ontdekten de vogel al gauw ten tweede male op een zandbank tussen enkele aalscholvers. Vanuit een daar in de buurt aanwezig riethok voor de eendenjacht konden we de meeuw thans opnieuw gedurende lange tijd observeren; zij het nu op wat groter afstand dan de eerste maal het geval was. Tenslotte vloog hij weg in de richting van de kust, tussen Kattediep en Ramspol.

Thuis gekomen bleek onmiddellijk, dat het een *adult ex.* van *Larus ichthyaëtus*, de „Great Black-headed Gull.“ was geweest. Alles wat ik mij in het hoofd had geprent, klopte precies met wat *Coward* (II, p. 221) er van zegt: „It is a large gull, about the size of the Great Black-back, with a black, not brown hood,